

ДЕРЖАВНІ ЗАХОДИ ФІНАНСОВОЇ ПІДТРИМКИ ВІТЧИЗНЯНИХ АГРОВИРОБНИКІВ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

STATE MEASURES OF FINANCIAL SUPPORT OF DOMESTIC AGRICULTURAL PRODUCERS IN MODERN CONDITIONS

У статті розглянуто державні заходи підтримки українських агровиробників в сучасних умовах. В умовах війни неминучим є дефіцит виробництва та експорту. Суттєве підвищення світових цін на зерно розпочалося, зростає ціна пшениці. Існує загроза припинення експорту з України у середньостроковій перспективі. Поступово починає розгортатися глобальна гуманітарна криза. Критично оцінюється можливість забезпечення постачання продукції сільського господарства країнам-імпортерам. Одним з інструментів, що сприятиме вирішенню цієї проблеми, може стати контрактна система як елемент сталого розвитку ланцюгів постачання продовольства. Необхідно встановити переваги контрактної системи та розробити механізми впровадження її як інструменту сталого розвитку в агропромисловому комплексі країни. Сільському господарству України потрібні нові драйвери зростання. Невеликі фермерські господарства відчувають труднощі щодо отримання позикових коштів, волатильність сільськогосподарського ринку ставить під сумнів отримання прибутку. Існує низка проблем щодо збуту сільськогосподарської продукції.

Ключові слова: сільське господарство, сталий розвиток, фінансова підтримка, продовольча безпека, економічне зростання.

The article considers state measures to support Ukrainian agricultural producers in modern conditions. In conditions of war, a deficit of production and exports is inevitable. A significant increase in world grain prices has begun, the price of wheat is rising. There is a threat of cessation of exports from Ukraine in the medium term. The global humanitarian crisis is gradually unfolding. The possibility of ensuring the supply of agricultural products to importing countries is critically assessed. One of the tools that can help solve this problem can be a contract system as an element of sustainable development of food supply chains. It is necessary to establish the advantages of the contract system and develop mechanisms for its implementation as a tool for sustainable development in the agro-industrial complex of the country. Ukraine's agriculture needs new drivers of growth. Small farms have difficulty borrowing, and the volatility of the agricultural market calls into question profits. There are a number of problems with the sale of agricultural products. In order to prevent the food crisis and help farmers, the Government of Ukraine has approved changes to the provision of financial state support. Creating principles for the development and progress of the agricultural sector are the main tasks that must be addressed at the state level today. Among all others, the principle of building stability in supply chain management is important. Particular attention should be paid to the establishment of supply chains in agriculture, taking into account their socio-economic significance, the study of the possibility of using the contract system in agriculture to solve modern problems. In order to prevent the deepening of the food crisis, it is necessary to open Ukrainian ports and waterways to ensure free logistics for agricultural supplies. Agriculture is an important component of sustainable development. Sustainable development is directly related to food security. Food security is an element of sustainable development. A country is considered to be in food security when it produces at least 80% of its staple food. Thus, food security is impossible without sustainable development.

Key words: agriculture, sustainable development, financial support, food security, economic growth.

УДК 338.43:336.76

DOI: <https://doi.org/10.32843/bses.74-7>

Галанець В.В.

к. держ. упр., доцент,
доцент кафедри адміністративного
та фінансового менеджменту
Національний університет
«Львівська політехніка»

Колодій А.В.

к. е. н., доцент,
доцент кафедри фінансів,
банківської справи та страхування
Львівський національний університет
природокористування

Halanets Volodymyr

Lviv National Environmental University

Kolodiy Andriy

Lviv National Environmental University

Постановка проблеми. Вторгнення росії в Україну максимально відчутно позначилось на світових ринках продовольства, зокрема зросли міжнародні ціни на пшеницю, кукурудзу та рослинні олії. Це може призвести до найглибшої продовольчої кризи в сучасній історії людства. Вирішення якомога швидше проблем, з якими зіткнулися вітчизняні агровиробники, дозволить частково згладити негативні гуманітарні наслідки військового вторгнення. Трансформації середовища господарювання в агропромисловому секторі економіки України системно вплинули на функціонування підприємств та їх ефективність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Фундаментальні й прикладні дослідження проблем розвитку, організаційного, економічного стимулювання агропромислового комплексу здійснювали: Н. Маслак [1], П. Стецюк [2], І. Гончарук, М. Малік, В. Месель-Веселяк. Аграрний сектор України формує засади збереження суверенності

держави – продовольчу безпеку, сприятливі умови розвитку підприємницької діяльності в АПК, забезпечує розвиток технологічно пов'язаних галузей національної економіки. Світова продовольча безпека наразі під загрозою через війну в Україні. Ця проблематика потребує додаткового наукового вивчення.

Постановка завдання. Метою дослідження є узагальнення економічних аспектів, розробка шляхів державної підтримки вітчизняних агровиробників в умовах військової агресії росії проти України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Індекс продовольчих цін згідно FAO (Продовольча та сільськогосподарська організація ООН) у березні 2022 р. становив у середньому 159,3 пункти, що на 12,6% більше, ніж у лютому 2022 р., коли він уже досяг найвищого рівня з моменту заснування в 1990 р. [3].

Індекс відображає щомісячні зміни цін на кошик продовольчих товарів, що зазвичай торгуються.

Ціни березня 2022 р. були на 33,6% вищими, ніж у березні попереднього року. Що стосується індексу цін на зернові – він у березні зріс на 17,1% [3].

Становлення ринкового механізму господарювання забезпечило формування в Україні передумов досягнення конкурентоспроможності виробництв. Стосовно окремих позицій наша держава є лідером на глобальному ринку сільськогосподарської продукції, сировини та продовольства.

Пшениця є ключовим товаром для забезпечення глобальної продовольчої безпеки. Україна експортує близько 10% усієї пшениці та 16% усієї кукурудзи у світі.

Через російське вторгнення в Україну аграрії не можуть вчасно засіяти зерно. Сільськогосподарські угіддя в місцях бойових дій потребують розмінування. На сьогоднішній день озимі культури в Україні посіяні та перебувають в хорошому стані, але через воєнні дії у більшості регіонів неможливо здійснити своєчасне весняне підживлення, а це спричинить зниження врожайності. Обмеження постачання палива та мінеральних добрив ускладнює ведення сільського господарства в інших відносно безпечніших регіонах. Сівба ярих культур (кукурудза, фуражний ячмінь, соняшник) розпочнеться незабаром за нормальних умов. Однак нестача посівного матеріалу, палива та добрив призведе до значного скорочення виробництва та експорту [4].

Половина зерна, яке закуповує Світова продовольча програма ООН для близько 120 мільйонів людей, які недоїдають щодня, надходила саме з України. Купувати в Україні було вигідно та логістично зручно, поки росія не заблокувала українські порти та не замінувала ледве не половину Чорного моря. Експорт зерна з України припинено, що в свою чергу загрожує дефіцитом продовольства у світі. Існує загроза, що світові ринки недоотримають близько 60 млн. т пшениці, 38 млн. т кукурудзи та 10,5 млн. т ячменю, тобто, обсяги світового експорту зерна різко скоротяться. Від постачання зерна з України залежать понад 400 млн. людей у світі [4].

В умовах війни неминучим є дефіцит виробництва та експорту. Суттєве підвищення світових цін на зерно вже розпочалося, ціна пшениці зросла на 26%, або майже на 85 доларів за тону. У середньостроковій же перспективі припинення експорту з України може призвести у 2022 році до зростання цін на світовому ринку на понад 30%. Поступово починає розгортатися глобальна гуманітарна криза. Сотням мільйонів людей країн-імпортерів зерна з низьким рівнем доходу загрожує нестача продовольства.

На сьогодні критично оцінюється можливість забезпечення постачання продукції сільського господарства країнам-імпортерам. Одним з інстру-

ментів, що сприятиме вирішенню цієї проблеми, може стати контрактна система (contracting food) як елемент сталого розвитку ланцюгів постачання (sustainable supply chain management). Контрактна система в рамках концепції сталого розвитку сприятиме вирішенню проблем, пов'язаних із забезпеченням продовольчої безпеки.

Комплексно оцінюючи проблематику розвитку аграрного сектора економіки України, варто відзначити, що сільському господарству потрібні нові драйвери зростання. Невеликі фермерські господарства відчують труднощі щодо отримання позичкових коштів, а до того ще й волатильність сільськогосподарського ринку ставить під сумнів отримання прибутку.

Сільське господарство є важливим компонентом сталого розвитку. Сталий розвиток задовольняє потреби сучасного суспільства і водночас не ставить під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольняти власні потреби. У порівнянні з англійською – безперервно підтримуваний розвиток. Концепція сталого розвитку була прийнята на Конференції ООН з розвитку та навколишнього середовища у місті Ріо-де-Жанейро у 1992 році [5].

Концепція сталого розвитку ґрунтується на трьох аспектах: економічному, екологічному та соціальному. Економічна складова передбачає оптимальне використання обмежених природних ресурсів та застосування ресурсозберігаючих технологій, у тому числі екологічний спосіб видобутку та переробки сировини, створення екологічно прийнятної продукції, мінімізація при цьому обсягів переробки, утилізацію відходів.

Застосування концепції сталого розвитку стає необхідністю. Природний капітал Землі використовується методами, які є економічно неефективними та марнотратними, а поповнення витрат, понесених природою, є недостатнім [6].

Необхідно зазначити, що сталий розвиток безпосередньо пов'язаний з продовольчою безпекою. Продовольча безпека є елементом сталого розвитку, який передбачає здатність країни за рахунок власних ресурсів забезпечувати продуктами харчування, поточні та надзвичайні потреби, як населення країни загалом, так і кожної окремо взятої людини, відповідно до науково-обґрунтованих норм. Вважається, що країна перебуває у продовольчій безпеці, коли щонайменше 80% основних продуктів харчування виробляє вона сама. Таким чином, продовольча безпека неможлива без сталого розвитку, який передбачає якісний інтенсивний тип економічного зростання.

Ланцюги постачання як інструмент забезпечення сталого розвитку економіки в умовах світової економіки та вільного переміщення товарів організації не можуть працювати ізольовано, вони повинні тісно співпрацювати з іншими учасниками

досягнення поставлених цілей. Щорічно світове співробітництво компаній, а також взаємозв'язок резидентів та нерезидентів окремих держав зростає. Глобалізація світової економіки призводить до зростання міжнародної торгівлі. Так, з моменту створення СОТ у 1995 році, торгівля стрімко зростає. Обсяги світової торгівлі сьогодні приблизно в 40 разів перевищують рівень, зафіксований у 1950 р., це свідчить про зростання на 4100% (із 1950 по 2020 рр.) [7].

Обсяги світової торгівлі протягом 2010–2020 рр. становили: 2010 р. – 15014 млрд. дол. США; 2011 р. – 17981 млрд. дол. США; 2012 р. – 18144 млрд. дол. США; 2013 р. – 18471 млрд. дол. США; 2014 р. – 18558 млрд. дол. США; 2015 р. – 16187 млрд. дол. США; 2016 р. – 15675 млрд. дол. США; 2017 р. – 17376 млрд. дол. США; 2018 р. – 19185 млрд. дол. США; 2019 р. – 18674 млрд. дол. США; 2020 р. – 17249 млрд. дол. США [7].

Узагальнення динаміки обсягів світової торгівлі, засвідчує щорічне зростання обсягів міжнародної торгівлі. Цьому сприяє розвиток інформаційних технологій, глобалізація світової торгівлі та економіки, прогрес у транспортній галузі та інші чинники. Можна стверджувати, що світова торгівля сьогодні характеризується стійким зростанням із перманентними спадами [8].

Внаслідок вторгнення росії, в Україні була порушена логістика господарської діяльності практично усіх галузей економіки, у тому числі й аграрної сфери. Частина сільськогосподарських угідь в місцях бойових дій потребують розмінування. Значні труднощі та обмеження постачання палива

та мінеральних добрив ускладнює ведення сільського господарства у відносно безпечніших регіонах. Заблоковані порти унеможливають транспортування продукції морськими шляхами. Існує необхідність налагоджувати нові логістичні напрями сухоходом, які мають серйозні вади та труднощі щодо реалізації.

З метою недопущення продовольчої кризи та допомоги аграріям уряд ухвалив зміни до надання фінансової державної підтримки. Загальна потреба у коштах на такі роботи становить близько 100 млрд. грн [9].

Спільні дії України та світу для запобігання поглибленню продовольчої кризи вимагають відкриття українських портів і судноплавних шляхів для забезпечення логістичних зв'язків у постачанні сільськогосподарської продукції. Для стабілізації ситуації важливо забезпечити логістику постачання сільськогосподарської продукції з України через деблоковані порти та альтернативні маршрути. Крім того, малі та середні українські фермерські господарства та агробізнес, які відіграють важливу роль у забезпеченні національної та глобальної продовольчої безпеки країни, сьогодні потребують термінової підтримки.

З продовженням тенденцій щодо зростання споживання продукції протягом наступних 10–15 років, споживчі витрати зростатимуть навіть швидше, ніж кількість споживачів, оскільки доходи домогосподарств зростають і люди витрачають все більше грошей на купівлю товарів [10]. Ці тенденції, на думку аналітиків McKinsey & Company, призводять до щорічного 5% зростання споживчого

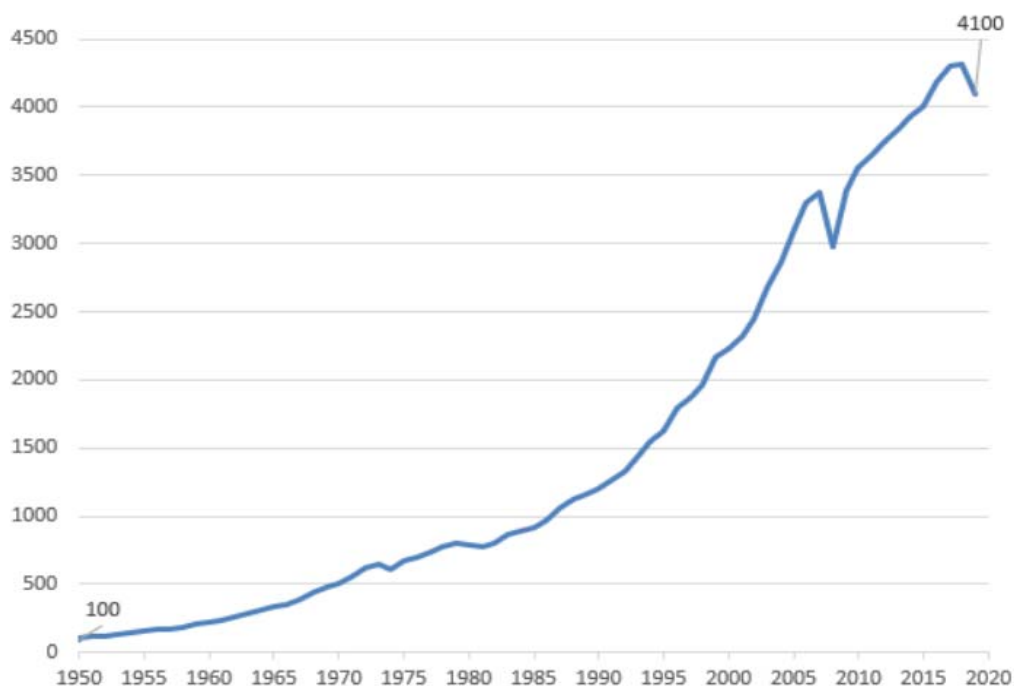

Рис. 1. Еволюція світової торгівлі в рамках СОТ 1950–2020 рр.

Джерело: [7]

сектора економіки протягом наступних 20 років. За звичних обставин прогнозувалося, що зростанню могли перешкодити екологічні та соціальні бар'єри. У теперішніх умовах військова агресія росії щодо України провокує реальну глобальну продовольчу кризу. Важливим у таких обставинах є налагодження ланцюгів постачання.

Стійке управління ланцюгами постачання ґрунтується на розумінні послідовності потоків та процесів, які мають місце між різними контрагентами (ланками) ланцюга та комбінуються для задоволення вимог споживачів у товарах та послугах. Ланцюг постачання є втіленням системи взаємозалежних бізнес-процесів, ефективного управління якими сприяє координації та синхронізації діяльності об'єктів управління [11].

В основі успішної реалізації принципів сталого розвитку лежить синергетичний підхід отримання переваг від спільної діяльності. Застосування такого підходу дозволяє досягти певних вигод, зокрема: 1) ланцюги постачання сприяють управлінню ризиками (екологічним, соціальним, фінансовим); 2) стійкі ланцюги постачання підвищують ефективність (зниження вартості матеріалів, витрат, робочої сили, енергії та транспорту); 3) сприяють створенню сталого виробництва, яке може задовольнити потреби всіх зацікавлених сторін, включаючи уряди, споживачів та постачальників.

Застосування контрактної системи в аграрній сфері є тим інструментом, що сприятиме досягненню сталого розвитку економіки. Досвід різних країн щодо формування сталого розвитку показує, що сімейна ферма – це основа аграрної економіки. Так, у США кількість ферм становить 2,2 млн. одиниць. Вони мають 89% всіх земельних ділянок. Середній розмір ділянки – 168 га. У Німеччині у сільському господарстві налічується понад 90% сімейних ферм; кількість ферм 300 тис., а середній розмір ділянки – 49 га. У цих країнах ставка робиться на малі сімейні ферми або дрібні селянські господарства. Така модель вважається ефективною.

На сьогодні дрібні фермери мають низку проблем, серед яких: 1) нестача надійних та економічно ефективних ресурсів; 2) проблеми з отриманням кредитних коштів; 3) різноманітний корупційний та бюрократичний «супровід»; 4) неналагоджена структура збуту; 5) проблеми з реалізацією продукції; 6) застаріле технологічне обладнання на фермах або потреба його оновлення тощо.

Способом вирішення цих проблем сьогодні є перехід на контракт (contracting food). Контрактна система є одним із інструментів забезпечення сталого розвитку, як сільського господарства, так і всієї економіки загалом. Контрактна система є елементом сталого ланцюга постачання, який

у свою чергу є одним з факторів сталого розвитку економіки. Контрактна система стає більш значущою, якщо ланцюг постачання охоплює кілька країн. Завдяки використанню контракту, ланцюг постачання характеризується стабільними та довгостроковими відносинами, вищим рівнем щодо позичкових залежностей та кооперації, знижує ризики опортунізму між агентами, що знаходяться в різних країнах.

Сенс такого типу договірних відносин для сільського господарства полягає в тому, що дрібні селянські ферми працюють на замовлення, а це практично зводить нанівець ризики надвиробництва і складності реалізації продукції.

Контракти дозволяють вирішити проблему реалізації шляхом надання гарантій фермерам та забезпечення постачання покупцям. У світі є безліч успішних прикладів такого виду відносин. Контрактну систему в сільському господарстві слід розглядати як партнерство між бізнесом та фермерами. Щоб бути успішним, контракт вимагає довгострокових зобов'язань з обох сторін. Кожен учасник контракту має позитивні аспекти у вигляді його застосування. Перевагами для фермерів завдяки сільськогосподарським контрактам є: 1) надання матеріалів та виробничих послуг з боку спонсорів (контрагентів); 2) доступ до кредитних засобів; 3) впровадження нових технологій; 4) підвищення виробничих навичок та саморозвиток; 5) гарантований збут та фіксоване ціноутворення; 6) доступ до надійних ринків.

Добре кероване контрактне фермерство є ефективним способом для координації та стимулювання в сільському господарстві. Тим не менш, це все ж таки по своїй суті – угода між нерівними сторонами: великими компаніями, державними органами або підприємцями з одного боку, і економічно слабкішими фермерами з іншого, яка в взаємовигідних умовах може сприяти як збільшення доходів фермерів, так і підвищенню рентабельності для спонсорів. Ефективне контрактне фермерство зменшує ризик та невизначеність для обох сторін у порівнянні із закупівлею та збутом сільськогосподарських культур на ринку.

Позитивним прикладом договірних відносин щодо виробництва зернових культур є Фінляндія. Виробництво зернових у країні має деякі суттєві відмінності, порівняно з країнами ЄС. У Фінляндії витрати виробництва вищі, тоді як середній рівень прибутковості є нижчим, розмір ферм порівняно з країнами ЄС є менший, що не дозволяє заощадити на ефекті масштабу. Загалом ці проблеми були вирішені. Близько 80% зернових, що надходять з Фінляндії, продукуються в рамках договірних відносин. Фінський ринок зернових досить малий за обсягами і сконцентрований, оскільки на ньому представлено лише кілька великих зернових трейдерів та промислових фірм, які скуповують зернові

культури. На фінському ринку зернових культур, як правило, існує два бізнес-напрями: логістичні компанії, що займаються постачанням непереробленої сировини та виробництво зернових культур. Як спонсор при контрактному виробництві зерна виступає переробна компанія. При використанні контрактів у сільському господарстві, в ланцюзі постачання існує сильніший контроль якості сировини, її кількості, а також умов доставки.

Контрактне виробництво є одним із способів посилення координації між фермерами та покупцями зернових. Основне завдання полягає у тому, щоб вирішити проблему мотивації між учасниками. Вона може бути вирішена з допомогою ефективних стимулів і оптимального проектування договору. Фінський харчовий ланцюг забезпечує споживачів широким діапазоном безпечних, високоякісних продуктів та послуг. Харчовий ланцюг включає весь продовольчий сектор загалом: виробники, переробники, торгові мережі, сфери громадського харчування, споживачі, державні структури та державні наглядові органи – всі вони гуртом роблять Фінляндію однією з найсильніших країн у питаннях якості харчування та продукування сільськогосподарських культур. Діяльність ланцюга постачання охоплює співпрацю між виробником і так званим спонсором, який вживає щораз нових заходів для подальшого підвищення надійності ланцюга [12].

Контрактна система допомагає фермерам вирішити одну з таких головних проблем як несправедливий розподіл доходів. Контракти в сільському господарстві є одним з елементів сталого розвитку, оскільки при їх використанні експлуатація природних ресурсів відбувається одночасно із соціальними та економічними змінами, які в сукупності зміцнюють існуючий та майбутній потенціал щодо задоволення суспільних потреб.

Висновки з проведеного дослідження. Військове вторгнення росії в Україну позначається на світових ринках продовольства. Обмежені можливості постачання продукції сільського господарства спричиняють до зростання світових цін на неї, це може призвести до глибокої продовольчої кризи. Внаслідок військових дій відбувається руйнування виробничої інфраструктури, пошкоджуються основні засоби виробництва, порушується логістика, технічно та фізично унеможлиблюється постачання продукції на світові продовольчі ринки.

Вирішення якомога швидше проблем, з якими зіткнулися вітчизняні агровиробники, частково дозволить згладити майбутні негативні гуманітарні наслідки військового вторгнення. Об'єктивно існує потреба трансформування середовища господарювання в агропромисловому секторі економіки України. Це дозволить системно вплинути на функціонування аграрних підприємств та їх ефективність. Успішний зарубіжний досвід вико-

ристання контрактів з метою виробництва та реалізації сільськогосподарської продукції по-суті не є новим явищем, проте останніми роками його значення відчутно зростає. Збільшення частки використання контрактів у сільському господарстві пов'язане з консолідацією ринку, формуванням стійких ланцюгів постачання, змінами у структурі торгівлі, впровадженням технологічних розробок та змінами споживчого попиту. Контрактна система має велике значення для економіки, оскільки дозволяє забезпечити альтернативні механізми управління агропродовольчим сектором та може підвищити ефективність ланцюгів постачання. Контракт є елементом великої системи стійких ланцюгів постачання, котра в свою чергу є елементом ще більшої системи – системи сталого економічного розвитку.

Досвід багатьох країн підтверджує успішність принципів контрактної системи. Контрактне сільське господарство стає дедалі важливішим аспектом агробізнесу, незалежно від того, хто є закупівельником продукції: транснаціональні корпорації, урядові установи, фермерські кооперативи чи окремі підприємці. Контрактна система у сільському господарстві має розглядатися як пріоритетна форма партнерства між спонсором та фермером.

Окрім того потужну підтримку Україні у сфері торговельних відносин забезпечує низка країн. Так, Великобританія оголошує про нові торговельні заходи в рамках широкої економічної підтримки Україні. Оголошено про зниження тарифів на всі товари з України в рамках зони вільної торгівлі між Великобританією та Україною. Усі тарифи на товари, що імпортуються з України, тепер будуть знижені до нуля, а всі квоти будуть скасовані відповідно до угоди про вільну торгівлю, що надасть Україні фінансову підтримку у скрутний час.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Маслак Н., Маслак О. Фінансове забезпечення сільськогосподарських підприємств. 2016. URL: <https://propozitsiya.com/ua/finansove-zabezpechennya-silskogospodarskih-pidpriemstv>.
2. Стецюк П. Механізми та інструменти фінансово-кредитного забезпечення аграрного виробництва. Харків: Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства. 2015. № 162. С. 40–48.
3. Продовольча та сільськогосподарська організація ООН (FAO). URL: <https://www.fao.org>.
4. Київська школа економіки. URL: <https://kse.ua/ua>.
5. United Nations Conference on Environment and Development, Rio de Janeiro, Brazil, 3–14 June 1992. URL: <https://www.un.org/en/conferences/environment/rio1992>.
6. Sustainable Development Overview / The World Bank Group URL: <https://www.worldbank.org/en/topic/sustainabledevelopment/overview#1>.

7. Еволюція торгівлі в рамках СОТ. URL: https://www.wto.org/english/res_e/status_e/trade_evolution_e/evolution_trade_wto_e.htm.

8. Trends in world trade: Looking back over the past ten years / World Trade Organization. URL: https://www.wto.org/english/res_e/status_e/wts2016_e/WTO_Chapter_02_e.pdf.

9. Міністерство аграрної політики та продовольства України. URL: <https://minagro.gov.ua>.

10. Starting at the source: Sustainability in supply chains /McKinsey&Company1996-2017. URL: <https://www.mckinsey.com/business-functions/sustainability-and-resource-productivity/our-insights/starting-at-the-source-sustainability-in-supply-chains>.

11. Ball – Life Cycle /Ballcorporation.2017. URL: <https://www.ball.com/life-cycle>.

12. Ministry of agriculture and forestry / Responsibly from farm to fork. URL: <https://mmm.fi/en/food-and-agriculture>.

REFERENCES:

1. Maslak N., Maslak O. (2016) Finansove zabezpechennia sil'skohospodars'kykh pidpriemstv [Financial support of agricultural enterprises]. URL: <https://propozitsiya.com/ua/finansove-zabezpechennya-sil'skogospodarskih-pidpriemstv>. (in Ukrainian)

2. Stetsiuk P. (2015) Mekhanizmy ta instrumenty finansovo-kredytnoho zabezpechennia ahrarnoho vyrobnytstva [Mechanisms and tools of financial and credit support of agricultural production]. Kharkiv:

Visnyk Kharkivs'koho natsional'noho tekhnichnoho universytetu sil's'kohospodarstva, no. 162, pp. 40–48. (in Ukrainian)

3. Food and Agriculture Organization (FAO). Available at: <https://www.fao.org>.

4. Kyiv School of Economics. URL: <https://kse.ua/ua>.

5. United Nations Conference on Environment and Development, Rio de Janeiro, Brazil, 3–14 June 1992. Available at: <https://www.un.org/en/conferences-environment/rio1992>.

6. Sustainable Development Overview / The World Bank Group. Available at: <https://www.worldbank.org/en/topic/sustainabledevelopment/overview#1>.

7. The evolution of trade within the WTO. Available at: https://www.wto.org/english/res_e/status_e/trade_evolution_e/evolution_trade_wto_e.htm

8. Trends in world trade: Looking back over the past ten years / World Trade Organization. Available at: https://www.wto.org/english/res_e/status_e/wts2016_e/WTO_Chapter_02_e.pdf.

9. Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine. URL: <https://minagro.gov.ua/>

10. Starting at the source: Sustainability in supply chains /McKinsey&Company1996-2017. Available at: <https://www.mckinsey.com/business-functions/sustainability-and-resource-productivity/our-insights/starting-at-the-source-sustainability-in-supply-chains>.

11. Ball – Life Cycle /Ballcorporation.2017. URL: <https://www.ball.com/life-cycle>.

12. Ministry of agriculture and forestry / Responsibly from farm to fork. Available at: <https://mmm.fi/en/food-and-agriculture>.